

تحلیل نگاشت نهادی صنعت نوشت افزار؛

بر مبنای الگوی کارکردی نظام ملی نوآوری در صنایع فرهنگی

یادداشت تحلیلی منابع فرهنگی و خلاق تحلیل نگاشت نهادی صنعت نوشت افزار ایران بر مبنای الگوی کارکردی نظام ملی نوآوری در منابع فرهنگی امیر یاریگی درویشوند زهره اکبری خرداد ۱۴۰۲		نوع سند حوزه تخصصی برنامه عنوان نگارنده / نگارندگان ناظر کیفی مشاور / مشاوران ارزیاب / ارزیابان موعد تحویل تاریخ انتشار مخاطب / کارفرما
مالکیت فکری و حق تألیف		
توضیح حق تألیف و مالکیت فکری		فرد / مؤسسه
_____ _____		_____ _____
جملات کلیدی		
_____ _____ _____ _____ _____		
کلمات کلیدی		
_____ _____ _____ _____ _____		

نظام ملی نوآوری^۱ چهارچوب تحلیل و سیاست‌گذارانه‌ای است که در حال حاضر مورد توجه ویژه‌ی سیاست‌گذاران قرار گرفته است. اسناد توسعه‌ی علمی و فناوریانه‌ی کشورها مبتنی بر آن تنظیم می‌شود و قانون‌گذاران نیز تلاش دارند تا شرایط قانونی و حقوقی لازم را برای تحقق بسامان این نظام‌ها فراهم سازند. به عبارت بهتر، نظام نوآوری نشانگر رویکردی جامع با ظرفیت توجه به غالب مولفه‌های تعیین‌کننده‌ی نوآوری است. به این ترتیب نظام نوآوری به یکی از زنجیره‌های مهم در توسعه‌ی اقتصادی کشورها بدل شده است. «نظام نوآوری می‌تواند در گستره‌های جغرافیایی متفاوتی اجرا شود. نظام ملی نوآوری در پی استفاده از نظام نوآوری در سطح ملی و در سطح یک کشور است. آشنایی با این نظام به سیاست‌گذاران (در سطح ملی) کمک می‌کند رویکردهای خود را در زمینه‌ی بهبود کارکرد نوآورانه در اقتصاد دانش‌بنیان امروز توسعه دهند»^۲.

حسین ساری و همکاران، در اثر چشمگیر خود با عنوان "تحلیل ذی‌نفعان کلیدی، نگاشت نهادی و تحلیل پیشران‌های صنایع فرهنگی" بر این نظرند که: «پیش‌نیاز سیاست‌گذاری برای هر نظام، شناخت وضع موجود و درک شکاف‌های فعلی با وضع مطلوب است. بنابراین چهارچوب خاصی لازم است که کارکردها و فعالیت‌های لازم یک نظام را فهرست کرده، سازمان‌ها و نهادهای فعال در حوزه‌ی هر کارکرد را مشخص کند و ارتباطات بین آن‌ها را ترسیم کند. این چهارچوب خاص، نگاشت نهادی^۳ نامیده می‌شود که در واقع نمایی ساده و در عین حال جامع از وضع موجود حوزه‌ی مورد بررسی است و با بررسی آن می‌توان نقایص موجود در اجزاء و روابط میان نهادها را شناسایی و تحلیل کرد و در جهت اصلاح این موارد، سیاست‌گذاری‌ها یا برنامه‌ریزی‌ها لازم را انجام داد»^۴. به عبارت بهتر، «نگاشت نهادی نقشه‌ای است که بازیگران اصلی و تعاملات آن‌ها را نشان می‌دهد و می‌تواند خلأها و موانع ساختارها را روشن‌تر کند. به کمک نگاشت نهادی می‌توان درک بهتری از وضع ظاهری نظام ملی نوآوری به دست آورد. نگاشت نهادی چهارچوبی است که با نمایی ساده و جامع وضعیت موجود نظام نوآوری را نشان می‌دهد و با بررسی آن می‌توان نقایص موجود در اجزاء و روابط میان اجزای نظام را شناسایی و تحلیل کرد تا برای اصلاح این موارد برنامه‌ریزی‌های لازم را انجام داد»^۵.

^۱ National System of Innovation

^۲ سعیدی، علی، رعایائی، مهدی، مقصودی، حمیدرضا. (۱۴۰۱). «روش‌شناسی نگاشت نهادی در نظام علم و فناوری با رویکرد آمایشی». دوفصل‌نامه‌ی آمایش سرزمین. دوره ۱۴. شماره اول. بهار و تابستان. صص ۲۵۲-۲۲۱.

^۳ Institutional Mapping

^۴ ساری، حسین. (۱۳۹۴). تحلیل ذی‌نفعان کلیدی، نگاشت نهادی و تحلیل پیشران‌های صنایع فرهنگی. تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.

^۵ کلانتری، اسماعیل، منتظر، غلامعلی. (۱۳۹۵). «مفاهیم و رویکردها و روش‌های نگاشت نهادی (با تأکید بر مطالعات نظام نوآوری)». فصل‌نامه‌ی سیاست‌پژوهی علم فناوری و نوآوری رهیافت. شماره ۶۲. تابستان. صص ۷۱-۵۵.

متن حاضر نگاشت نهادها و ذی‌نفعان حاضر در صنعت نوشت‌افزار کشور را به عنوان بخشی از صنایع فرهنگی به دست می‌دهد. در طول سال‌های اخیر رویکرد نظام نوآوری به ادبیات صنایع فرهنگی ورود کرده و مفهوم نظام نوآوری صنایع فرهنگی مطرح شده است. «نظام نوآوری محصولات فرهنگی، رویکرد همه‌جانبه و یک‌پارچه برای ساماندهی و تقویت نوآوری در محصولات فرهنگی است که فرایندهای ایده‌پردازی تا تولید و مصرف محصولات فرهنگی را مورد توجه قرار می‌دهد».^۶ برای ترسیم نگاشت نهادی صنعت نوشت‌افزار ما بر ابعاد کارکردی نقش‌آفرین در چهارچوب نظام نوآوری صنایع فرهنگی تمرکز داشته‌ایم.

سپور پیش‌رو، پشتوانه‌ی کاربست نگاشت نهادی در صنعت نوشت‌افزار ایران را الگوی جاری نظام نوآوری محصولات فرهنگی در پژوهش "آسیب‌شناسی سیستماتیک نظام نوآوری صنایع فرهنگی کشور"^۷، به قلم قاضی‌نوری و دیگر نویسندگان متن، قرار داده است؛ با این ملاحظه که کارکرد "فرایند اصلی" به «فرایند تولید» تغییر نام یافته و زیرکارکردهایی چون خلق ثانویه و اولیه‌ی اثر، بازتولید و بازار و مصرف، جهت‌وضوح و تبادر متن با عناوین دیگر جایگزین شدند. هم‌چنین عطف به خلأهایی که احساس شد، زیرکارکردهای نهادسازی، زیرساخت‌های فناورانه و توسعه‌ی نیک‌بنیان نیز، به جدول نهایی افزوده شدند. نگارش نگاشت نهادی صنعت نوشت‌افزار با پشت سر گذاشتن مراحل زیر صورت یافته است:

^۶ نظری‌زاده، فرهاد، میرشاه‌ولایتی، فرزانه. (۱۳۹۴). «مدل نظام نوآوری محصولات فرهنگی». فصل‌نامه‌ی علمی پژوهشی راهبرد فرهنگ. دوره ۸، شماره ۳۱. پاییز. صص ۷۲-۳۷.

^۷ قاضی‌نوری، سیدسپهر، ملکی‌فر، سیاوش، قانع‌راد، سید محمدامین، موسوی، آرش. (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی سیستماتیک نظام نوآوری صنایع فرهنگی کشور؛ کاربرد «نگاشت نهادی» و «تحلیل ذی‌نفعان». فصل‌نامه علمی پژوهشی راهبرد فرهنگ. ۱۱ (۴۱). ۷-۴۴.

سیاست‌گذاری، نظارت و ارزیابی	فرآیند تولید				زیرساخت و پشتیبانی								ذی‌نفعان و نهادها					
	مالکیت فکری	نهادسازی	شبکه‌سازی	ارزیابی و نظارت	صدور مجوز	تدوین و تصویب قوانین	هماهنگی و یکپارچه‌سازی	هدایت و هدف‌گذاری	تأمین، تسهیل و توسعه مالی	توسعه کارآفرینی	بازارها و زیرساخت‌های صادراتی و وارداتی	آگاهی، تبلیغ و فرهنگ‌سازی		زیرساخت‌های آموزشی و پژوهشی	اماکن و زیرساخت‌های تأسیساتی	زیرساخت‌های اطلاعاتی و ارتباطی	زیرساخت‌های فناورانه	توسعه نیک‌بینان
		*	*			*		*				*	*					
			*				*		*	*		*	*	*		*	*	
				*	*	*	*	*	*		*							*
			*	*							*	*						
										*								
																		*
									</									

با بررسی اسناد و جستجوهای اینترنتی و کاوش وظایف و کارکردهای نهادهای فعالین و ذی‌نفعان صنعت نوشت‌افزار و همچنین انجام مصاحبه‌های حضوری و تلفنی، سرانجام فهرست نهایی نهادهای و ذی‌نفعان حاضر در این صنعت (در سطوح متفاوت فراقوه، قوه و فروقوه)، در بخش‌های کارکردی متفاوتی چون سیاست‌گذاری، قانون‌گذاری، نظارت و ارزیابی، ترویج و فرهنگ‌سازی، اقدامات نیک‌بنیان، تسهیل و تأمین مالی، تبلیغات، تولید و مصرف، حاصل شد که هر کدام به فراخور کارکرد (ها) خود در جدول نگاشت نهادی صنعت جایابی شدند. در جدول فوق به طور نمونه جایابی چند نهاد یا ذی‌نفع صنعت نوشت‌افزار مشاهده می‌شود.

عطف به مطالعه‌ی نتایج به دست آمده از جدول نگاشت نهادی صنعت نوشت‌افزار، ملاحظات را می‌توان به عنوان تجزیه و بررسی نگاشت نهادی صنعت نوشت‌افزار در ایران به دست داد:

- نوشت‌افزار در اغلب مدل‌ها و تقسیم‌بندی‌های رایج از صنایع فرهنگی در دنیا، به عنوان یک بخش و شاخه‌ی مستقل در نظر گرفته نشده است و غالباً به همراه صنعت اسباب‌بازی و سرگرمی دیده می‌شود. اما عطف به نقش و جایگاه هدف‌گذارانه‌ی نهادهای سیاست‌گذار و حاکمیتی چون شورای عالی انقلاب فرهنگی و دفتر رهبری در صنعت نوشت‌افزار کشور، این خود نشان از جایگاه قابل اعتناء و مستقل این صنعت در سیاست‌گذاری فرهنگی کشور دارد.
- نوشت‌افزار در مقایسه با دیگر خوشه‌های صنایع فرهنگی چون بازی‌های رایانه‌ای یا موسیقی، جنبه‌ی سخت‌تری دارد و برای همین هم نقش وزارت صنعت، معدن و تجارت (صمت) در آن پررنگ‌تر است و از نگاه سیاست‌گذاران توسعه‌ی صنعتی این حوزه به عنوان یک حوزه صنعتی شناخته شده و به آن توجه می‌شود. هم‌چنین باید از نقش‌آفرینی کمیسیون صنایع در این حوزه صحبت کرد.
- از آن‌جا که در صنعت نوشت‌افزار پرتأثیرترین عوامل نقش‌آفرین در حرکت صنعت را عوامل اقتصادی چون نرخ ارز، تورم، تعرفه‌های واردات و مالیات‌ستانی شکل می‌دهند، باید این احتیاط و ملاحظه را داشت که (در مقایسه با دیگر شاخه‌های صنایع فرهنگی) محتوای فرهنگی نسبت به محتوای صنعتی در حاشیه قرار نگیرد.
- از میان وزارت‌خانه‌های موثر دارای کارکرد ترویج صنعت نوشت‌افزار، نقش وزارت آموزش و پرورش و همچنین فرهنگ و ارشاد اسلامی بی‌بدیل است. این دو ظرفیت آن را دارا هستند که بتوانند نقش

جدی در ترویج و آگاهی‌رسانی این حوزه داشته باشند. به ویژه، حضور بیش از ۱۵ میلیون دانش‌آموز در کشور که بیش از هشت میلیون نفر از این جمعیت در مقطع ابتدایی تحصیل می‌کنند، نشان از اهمیت جدی وزارت آموزش و پرورش در توسعه‌ی صنعت نوشت‌افزار دارد.

- فراوانی نهادها و ذی‌نفعان دارای کارکرد نظارتی در صنعت، با کثرت شایان توجهی روبروست. بنابراین به نظر می‌رسد در صورت وجود چالش قاچاق یا وجود کالاهای بی‌کیفیت نوشت‌افزاری در بازار، لزوم تأمل و بازنگری در نقش این ذی‌نفعان ناظر، غیرقابل‌گریز است.
- وجود تشکلهای متنوع با کارویژانهای متفاوت در صنعت نوشت‌افزار (در طیفی متنوع با نمایندگی ذی‌نفعان فروش، تولید، واردات و محتوا) این امکان را می‌تواند در اختیار سیاست‌گذاران قرار دهد تا از نظر مشورتی و کارشناسی برای اخذ تصمیمات در این حوزه بهره‌مند شوند.
- افراد، گروه‌ها و سازمان‌های مختلفی در دسته‌ی مصرف‌کنندگان صنعت نوشت‌افزار قرار می‌گیرند. عطف به این تنوع و همچنین متکثرشدن سبک‌های زندگی، نشانگر آن است که لزوم تنوع در محصولات، نقش مهمی را در این صنعت ایفا می‌کند و نباید به سلايق و ذائقه‌های متنوع بی‌تفاوت بود.
- صداوسیما هم‌چون سایر خوشه‌های صنایع فرهنگی، از مهم‌ترین ایفاگران کارکرد تبلیغی و ترویجی در صنعت نوشت‌افزار است. لذا ناگفته پیداست که رشد و توسعه صنعت نوشت‌افزار در کشور، مستلزم مشارکت و توجه جدی این رسانه به این مقوله و تشدید فعالیت‌های ترویجی، تبلیغی و آگاهی‌رسانی به مصرف‌کنندگان و به ویژه کودکان و نوجوانان و خانواده‌هاست.
- قَلّت نهادها یا ذی‌نفعان فعال در زیرکارکردهای آموزشی و پژوهشی و هم‌چنین فناورانه، می‌تواند هشدار جدی را درین حوزه به گوش رساند. این‌که صنعت نوشت‌افزار کشور چون بخش‌های دیگری از صنایع، در یک ارتباط ارگانیک و پویانده با مراکز دانشگاهی و پژوهشی قرار ندارد و فعالین صنعت نیز در طول زنجیره ارزش نوشت‌افزار کشور، توجه چندانی را معطوف به پژوهش و کاربست فناوری و تکنولوژی‌های نو در محصولات و بخش تولید ندارند.
- کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان در گذشته نقش برجسته‌ای در تولید، خلق و توزیع، در میدان صنعت نوشت‌افزار کشور بر عهده داشت. اما جدول بالا به خوبی نشان می‌دهد که هر چه به اکنون نزدیک شده‌ایم، نوشت‌افزار کشور برای توسعه‌ی بازار خود، یکی از فعالین حداکثری خود را از دست داده است به طوری که نقش کانون حالا صرفاً به تبلیغ و امکانات زیرساختی محدود شده است.

- حضور پرتعداد و فعالانه‌ی نهادهای فراقوه و زیرقوه و هم‌چنین سازمان‌های مردم‌نهاد خیریه‌ای در توزیع نیک‌بنیان محصولات نوشت‌افزاری بومی، علاوه بر گام برداشتن در راستای محرومیت‌زدایی، خود می‌تواند به مثابه‌ی اقدامی ترویجی و تبلیغی چشم‌گیری در صنعت نوشت‌افزار کشور به حساب آید.
- تعدّد تولیدکنندگان نوشت‌افزار در کشور، کوچک‌بودن حجم فیزیکی صنعت و بازار محدود و خُرد داخلی، در نهایت منجر به این گشته تا خیل قابل توجهی از فعالین تولیدی نوشت‌افزار در کشور با ظرفیتی پایین‌تر از توان اسمی و واقعی خود، در مسیر تولید گام بردارند. چالشی اساسی که ضرورت تسهیل و تقویت صادرات در بخش نوشت‌افزار را پیش می‌کشد. لذا نهادهای موثری چون وزارت خارجه، وزارت اقتصاد، سازمان فرهنگ و ارتباطات اسلامی و سازمان توسعه‌ی تجارت باید بیش از پیش به این مهم توجه و اقدام داشته باشند.
- این‌که تا چه میزان صنعت نوشت‌افزار ایران آمیخته با تکنولوژی‌های جدید است و آیا اساساً تقاضای داخلی قابل توجهی برای این دست محصولات وجود دارند یا نه، می‌تواند محل پرسش و مذاقه قرار گیرد. اما قلّت نهادهای موجود در صنعت نوشت‌افزار کشور با کارکرد فناورانه، حائز التفاتی جدی است. لزوم تقویت روند تبدیل تدریجی زیرساخت‌های تولید اقلام نوشت‌افزار سنتی به اقلام جدید و فناورانه نمودن محصولات برای ادامه‌ی حیات آتی این رشته، افزایش نهادهای و ذی‌نفعانی با ماهیت فناورانه را در صنعت نوشت‌افزار پیش می‌کشد.

پژوهشکده سیاست‌گذاری
دانشگاه شریف

spri.sharif.ir

spri@sharif.ir

[sharif.policy](https://www.instagram.com/sharif.policy)

[sharif-policy](https://www.linkedin.com/company/sharif-policy)

t.me/spri1

تهران، بلوار تیموری، میدان تیموری، محوطه آموزش دانشگاه شریف،
پژوهشکده سیاست‌گذاری دانشگاه شریف

۰۲۱-۶۶۰۶۵۱۴۰

